

Janusz Królikowski

"Chrystianologia świętego Pawła", T. 1: "Aspekt ontyczny", Roman Stanisław Zdziarstek, Kraków 1989 : [recenzja]

Collectanea Theologica 62/3, 189-192

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

śmiercią i zmartwychwstaniem. Istnienie historyczne Jezusa Chrystusa jest faktem, który nie podlega dyskusji.

Zwolennikiem poglądów Straussa był G. Bauer, który jako pierwszy zaprzeczył historyczności Jezusa Chrystusa; później pogląd ten rozszerzył się m.in. na szkołę holenderską. W XX w. problem Jezusa historii i Chrystusa wiary został podjęty przez Rudolfa Bultmanna, który w swoich badaniach doszedł do minimalistycznych wniosków, że Jezus istniał, że miał uczniów, że był wędrownym nauczycielem i że za swe mesjańskie idee został skazany na śmierć przez Pilata. Według Bultmanna w śmierci Jezusa dokonał się realny czyn zbawczy Boga, w Nim objawiło się w pełni i ostatecznie Słowo Boga wobec człowieka. Aby jednak słowo Boże było czytelne dzisiaj, domaga się demitologizacji. Współczesnymi spadkobiercami racjonalizmu teologicznego są religioznawcy marksistowsy; w Polsce m.in. Z. Poniatowski i J. Keller. Takie podejście do problemu historyczności Jezusa, słusznie akcentuje ks. Kulisz, opiera się na założeniach scjentystycznych, elementach idealistycznych filozofii Hegla oraz na pozytywistycznym pojęciu historii, stanowiących ducha ówczesnej epoki i filozofii tego okresu, a nie prawdziwego początku chrześcijaństwa.

W części drugiej otrzymaliśmy obraz Jezusa w aspekcie „wydarzenia społecznego”. W ukazaniu historyczności Jezusa autor odwołał się do starej metody badania historii, opracowanej przez H. Lacordaire'a, według którego historia to „dzieje ludzkiej aktywności, tworzące swoistą całość przyczynowo powiązanych elementów” (s. 31), które odczytuje się ze spisanych dokumentów. Zapis, aby miał walor historyczny (1), musi być dokumentem publicznym potwierdzonym przez współczesność, w której powstał, (2) spisane wydarzenia muszą być publiczne i (3) spisane wydarzenia muszą być elementem historii powszechnej. W tym ujęciu do historii przynależy i tworzy ją.

Zaprezentowane tu opracowanie ks. J. Kulisza *Jezus w świetle historii* stanowi cenny wkład we właściwe ustawienie ważnego problemu teologicznego: Jezus historii — Chrystus wiary. Jego niewątpliwą zaletą jest ukazanie Jezusa jako wydarzenia o szerokim podłożu społecznym, co jest ważnym dopowiedzeniem do argumentu za Jego historycznością. W takim ujęciu zagadnienia nowego znaczenia nabierają m.in. pozachrześcijańskie świadectwa o Jezusie Chrystusie i chrześcijaństwie, które przestają być tylko argumentami apologetycznymi. Całość opracowania charakteryzuje się syntetycznością, przejrzystością i sumiennością, które zachęcają do jego lektury.

ks. Janusz Królikowski, Rzym

Roman Stanisław ZDZIARSTEK OP. *Chrystianologia świętego Pawła, T. 1. Aspekt ontyczny*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1989, s. 270.

Kim jest chrześcijanin? — to pytanie nieustannie staje przed wszystkimi, którzy noszą to szczytne i zobowiązujące miano. Pytanie to, będąc pytaniem o chrześcijańską tożsamość, ciągle domaga się nowych odpowiedzi na miarę czasów i sytuacji, w które wchodzi i przeżywa każdy chrześcijanin; domaga się niejako podwójnej odpowiedzi, odpowiedzi obiektywnej, opartej na danych, jakich dostarcza Biblia, oraz odpowiedzi subiektywnej, którą każdy wypowiada swoim życiem. Obydwie odpowiedzi są oczywiście ze sobą organicznie połączone, odpowiedź subiektywna może być budowana i weryfikowana wyłącznie w świetle danych obiektywnych.

Bardzo cenną obiektywną odpowiedzią na pytanie o istotę chrześcijanina jest książka o. R. S. Zdziarstka OP *Chrystianologia świętego Pawła*, którą udostępniło nam Polskie Towarzystwo Teologiczne; autor wyprowadza tę odpowiedź na podstawie listów św. Pawła, które odgrywają w niej uprzywilejowaną rolę.

Całość opracowania została ujęta w ośmiu rozdziałach. Rozdział pierwszy zawiera uwagi metodologiczne; został więc w nim omówiony najpierw neologizm „chrystianologia”, którego zastosowanie pozwala na rozróżnienie dwóch dziedzin: „antropologii” mającej za przedmiot człowieka w ogóle i „chrystianologii” odnoszącej się do człowieka zbawionego. „Chrystianologia to nauka o chrześcijaństwie oparta na Objawieniu Bożym, ujmująca go w relacji do Boga Ojca, Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego” (s. 35). Aby chrystianologia św. Pawła była właściwie czytelna, autor omówił następnie relacje ontyczną i moralną, jakie zachodzą między chrześcijaninem i Chrystusem. Mają one charakter transcendentny, osobowy i dynamiczny.

Rozdział drugi poświęcony jest źródłom chrystianologii, jaką wypracował św. Paweł. Wykorzystuje ona hebrajską i grecką koncepcję człowieka, z oczywistym uprzywilejowaniem tej pierwszej. Można nawet powiedzieć więcej, że Pawłowy „nowy człowiek” jest przeciwieństwem greckiej koncepcji człowieka. Pawłowa chrystianologia została ukształtowana głównie na podstawie wizji człowieka przekazanej przez Stary Testament, w nim też trzeba szukać jej charakteru relacyjnego. Aby w pełni ukazać chrystianologię św. Pawła, trzeba wyjść od, skrótnie wprowadzić przez niego potraktowanej, koncepcji człowieka oczekującego zbawienia. Stanowi to treść rozdziału trzeciego. Człowieka przed odrodzeniem chrzcielny nazywa św. Paweł „dawny człowiekiem”, w przeciwieństwie do człowieka ochrzczonego, którego nazywa „nowym człowiekiem” albo „nowym stworzeniem”. Nie ochrzczonego „żyje-w-swiecie”, będąc mu poddanym, jest „będącym-według-swej-nie odkupionej natury”, „będącym-w-swojej-nie odkupionej naturze”, „obcy-dla-Boga”, „obcy-dla-życia-Bożego”; jest „wrogiem-Boga”, „jest-pozza-Chrystusem”, jest „umarty”. Z tego stanu człowiek nie był zdolny wyzwolić się własną mocą, dlatego został wyzwolony przez Boga Ojca, który w tym celu zesłał na ziemię swego Syna. Obdarzył On człowieka ontycznie nowym istnieniem. Taka koncepcja „dawnego człowieka” jest koncepcją wyłącznie Pawłową, daleką zarówno od Starego Testamentu, jak i myśli hellenickiej.

Pełny wykład chrystianologii nie może być zbudowany bez uwzględnienia Pawłowej wizji Chrystusa (rozdział czwarty). By móc poznać chrześcijanina, trzeba poznać jego Wzór. Chrześcijanie są przeznaczeni, by stać się na wzór Chrystusa (Rz 8, 29; 2 Kor 3, 18). Podstawowe tezy tej wizji mówią więc, że Chrystus jest „Będącym-Boga” (własność Ojca) i „żyjącym dla Niego, a nie dla siebie”, i jako taki ma być naśladowany.

W rozdziale piątym o. R. S. Zdzisławski przechodzi już do omówienia koncepcji chrześcijanina. Zwraca więc uwagę na fundamentalne znaczenie chrztu w ukonstytuowaniu się chrześcijanina według Rz 6, 3—4; Ga 3, 27; Kol 2, 11—12; Ef 5, 26; 1 Kor 12, 13. Chrzest stanowi moment zwrotny, moment radykalnej zmiany; człowiek zyskuje dzięki niemu nowy status egzystencjalny, który rzutuje na jego postępowanie moralne, które od tej pory jest realizowane w układzie chrystonomicznym i teonomicznym, a nie autonomicznym. Chrzest jest jednak tylko znakiem, u podstaw ukonstytuowania się chrześcijanina stoi nade wszystko zbawcza inicjatywa Ojca, Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego. Stwórczą funkcję Boga Ojca, który obdarza człowieka nową jakością egzystencjalną, omawia autor w świetle: Ef 1, 4.11; 2 Tm 1, 9; 1 Kor 1, 9.30; Ga 1, 6.15; Ef 2, 4—6.8; Flp 1, 6; Kol 1, 12—13; 2, 13; Rz 1, 6; 2 Kor 5, 18a. 19a. 21; Ef 2, 10; Kol 1, 22; 1 Tes 5, 9; 2 Tes 2, 13; Tt 3, 4—7. Współtwórcą chrześcijanina jest obok Ojca Jezus Chrystus; mówi o tym św. Paweł w następujących miejscach: 1 Kor 8, 6b; Rz 5, 2.9a.10—11b; 1 Kor 6, 11a; Ef 2, 15—16; Ga 6, 14b; Rz 4, 25. W obdarzeniu chrześcijanina nowym istnieniem nieobojętną rolę odgrywa także Duch Święty, co poświadcza: 1 Kor 6, 11b; Tt 3, 5; Ga 5, 25; 2 Tes 2, 13; Rz 5, 16; 8, 2; 2 Kor 3, 3.6; Rz 2, 29a.

Ochrzczonego nie tylko otrzymuje od Boga Ojca, Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego nowe istnienie, ale te Osoby zamieszkują w nim — wchodzą z nim w trwałą układ egzystencjalny. Dla pokazania zamieszkiwania Ojca

w ochrzczonych autor poddaje analizie 1 Kor 3,16—17; 2 Kor 6,16 i Ef 4,6; o zamieszkiwaniu w chrześcijaństwie Chrystusa mówią: Ga 2,20a; Rz 8,10a; 2 Kor 13,55b i Kol 1,27b. Szczególnie dużo uwagi poświęca Osobie Ducha Świętego w chrześcijaństwie. Duch Święty jest Darem danym chrześcijaninowi (Rz 5,5c; 8,15; Ga 3,2 i 1 Kor 2,12); jest Darem Boga Ojca (Ga 4,6b; 1 Kor 6,19b; 2 Kor 1,22b; 5,5b); jest Darem wciąż dawany (1 Tes 4,8b; Ga 3,5a). Duch Święty jest dany chrześcijaninowi i w nim przebywa; „jest” i „mieszka”. Zamieszkiwanie Ducha Świętego ma charakter dynamiczny, czego wyrazem jest Jego inspiracja działań moralnych oraz budowanie podstaw pod ponowne przywrócenie do życia jego śmiertelnego ciała; Duch Święty obejmuje całą egzystencję chrześcijańską, od chrztu aż do zbawczego kresu u Boga.

W rozdziale siódmym, po ukazaniu przebywania Osób Boskich w chrześcijaństwie, omawia o. Zdziarstek skutek tego przebywania, czyli ontyczną strukturę chrześcijanina. Strukturę tę św. Paweł wyraził za pomocą synonimicznych formuł, które równocześnie są imionami chrześcijanina. W świetle refleksji św. Pawła chrześcijanin jest „nowym stworzeniem” (2 Kor 5,17; Ga 6,15; Ef 2,15; 4,24); jest „będącym Chrystusa” (Rz 14,8c; 1 Kor 3,23a; Ga 3,29a; 5,24; 1 Kor 6,20a; 7,23; Tt 2,14); jest „nie-należącym-do-samego-siebie” (1 Kor 6,19c); jest „będącym-w-Chrystusie” (Rz 16,11; 8,1; 1 Kor 1,30; 2 Kor 5,17); jest „żyjącym-w-Chrystusie” (Rz 6,11b; 8,1; 1 Kor 1,30; 2 Kor 5,15); jest „świętym-w-Chrystusie” (2 Kor 1,2; Flp 1,1; Kol 1,2; Rz 1,7; 8,27; 15,25—26,31; 16,2; 1 Kor 16,1.15; 2 Kor 1,1; 8,4; 13,12; Ef 1,1; Flp 4,21—22; Kol 3,12); jest „wiernym-w-Chrystusie” (Ef 1,1; Kol 1,2; 1 Tm 4,3; Tt 1,6); jest „wybranym-w-Panu” (Rz 16,13); jest „wybranym-przez-Boga” (Rz 8,33; Kol 3,12; Tt 1,1); jest „umiłowanym-przez-Boga” (Rz 1,7) oraz „umiłowanym-przez-Jezusa-Chrystusa” (2 Tes 2,13); jest „będącym-według-Ducha Świętego” (Rz 8,5b); jest „będącym-w-Duchu Świętym” (Rz 8,9b); jest wreszcie „przybranym synem Boga” (Rz 8,15b; Ga 4,6).

Wszystkie te formuły wskazują na ontyczną nowość ochrzczonego, jest on w pełnym sensie „nowym stworzeniem”.

W życiu ochrzczonego wyjątkową rolę odgrywa Duch Święty. W rozdziale ósmym autor podkreśla, że pełni On względem chrześcijanina, na poziomie ontologicznym, funkcję eschatologiczną, którą św. Paweł wyraża za pomocą trzech przenośni. Duch Święty jest dany chrześcijaninowi jako „zadatek w celu realizacji odkupienia” (Ef 1,14), został on Nim „opieczątowany na dzień odkupienia” (Ef 4,30), chrześcijanin posiadając Jego „pierwszy dar — wzdycha oczekując odkupienia swojego ciała” (Rz 8,23b). Duch Święty obdarowując chrześcijanina nowym istnieniem, ukierunkowuje je ku ostatecznemu wypełnieniu — „ku odkupieniu”; jest On „zadatkem” naszego dziedzictwa ku odkupieniu, by stać się ostateczną własnością Boga Ojca.

Chrystianologia świętego Pawła opracowana przez o. R. S. Zdziarstka stanowi wartościową pozycję na polu naszych rodzimych poszukiwań biblijnych, ma ona w pełnym znaczeniu tego słowa charakter pionierski. Wyraża się on m. in. we wprowadzeniu neologizmu „chrystianologia”, który zasługuje, by być na trwałe włączonym do języka teologicznego. Najcenniejszą wartością omówionej publikacji jest wyodrębnienie w Pawłowym spojrzeniu na chrześcijanina płaszczyzny ontycznej i moralnej, z których pierwsza była do tej pory niemal pomijana przez biblistów i teologów. Jest to niezwykle ważne, ponieważ wymiar ontyczny decyduje o tożsamości chrześcijańskiej oraz stanowi podstawę do budowania całej sfery moralnej chrześcijanina. Wskazana tu publikacja może więc zostać z dużym pożytkiem wykorzystana przez teologię moralną, łącznie z przyczynieniem się od jej przebudowy i nowego jej usprawiedliwienia.

W omawianej publikacji autor wykorzystał bogatą literaturę obcojęzyczną; została napisana jasnym i komunikatywnym językiem, co czyni ją dos-

tępną dla wszystkich czytelników. Przede wszystkim jednak powinni zainteresować się nią bibliści, teologowie i duszpasterze, dla których może stać się dużą pomocą w działalności pastoralnej.

ks. Janusz Królikowski, Rzym

N. W. PIGULEWSKA, *Kultura syryjska we wczesnym średniowieczu* (przeł. Cz. Mazur), Warszawa 1989, PAX, s. 310+25 il.

Dla badaczy starożytności chrześcijańskiej Syria stanowi obiekt szczególnego zainteresowania. W jej bowiem stolicy, Antiochii, wyznawcy Chrystusa zostali po raz pierwszy określani mianem chrześcijan, prawdopodobnie przez rzymskich urzędników. W innym z jej miast, dzisiejszej stolicy, Damaszku, Szaweł wszczął prześladowanie zwolenników nowej religii. We wspomnianej już Antiochii działał sławny biskup-męczennik św. Ignacy. W tym także mieście powstała w drugiej połowie III w. szkoła egzegetyczna, stosująca przy interpretacji Pisma Św. metodę literalną, będącą w opozycji do szkoły aleksandryjskiej, która lansowała metodę alegoryczną. W Antiochii także znalazł swoje silne oparcie arianizm, a później nestorianizm. I tak oto docieramy do czasów, które były — jak się wydaje — dotychczas mniej znane, a mianowicie do kultury syryjskiej okresu wczesnego średniowiecza. Nic więc dziwnego, że więcej światła postanowiła rzucić na tę epokę nieżyjąca już dzisiaj radziecka uczona N. W. Pigulewska, przygotowując omawianą tutaj książkę, która stanowi osobliwy obraz jej badań i studiów z tego właśnie zakresu.

Na dzieło, o którym mowa, składają się: przedmowa od redakcji polskiej i od wydawcy radzieckiego, wstęp, część pierwsza, część druga, plan książki opracowany przez N. W. Pigulewską w 1965 r., tablica chronologiczna, wykaz skrótów, bibliografia, 4 mapy, indeks nazw osobowych i geograficznych, spis ilustracji, map i treści. Część pierwsza jest poświęcona oświacie i nauce syryjskiej we wczesnym średniowieczu. Ma ona dwa rozdziały. W pierwszym z nich autorka przedstawia takie sprawy, jak: szkolnictwo syryjskie we wczesnym średniowieczu, źródła do historii syryjskiego szkolnictwa, syryjskie szkoły w Edessie i Nisibis, treść zajęć w szkołach syryjskich, proces nauczania i życie szkoły w Nisibis oraz statut tej szkoły. W rozdziale drugim omówione są zagadnienia dotyczące nauki u Syryjczyków, a mianowicie: filozofia, filozofia grecka a Syryjczycy, Bardesanes — uczony, filozof i poeta, Afrehat — mędrzec perski, Efreem Syryjczyk — „prorok Syryjczyków”, przekłady dzieł filozofów greckich, Sargis z Ris'aina, syryjska literatura alchemiczna, kosmograficzne wyobrażenia Syryjczyków, syryjskie traktaty o uprawie roli. Druga z kolei część, znacznie krótsza od pierwszej, jako że nie dokończona z powodu śmierci autorki, jest zatytułowana *Bizancjum, Iran, Syryjczycy*. Składają się nią trzy rozdziały, w których przedstawione są następujące sprawy: rozpowszechnienie się chrześcijaństwa w Iranie i prześladowanie chrześcijan, organizacja Kościoła w Iranie, Syryjczycy-monofizyci.

Omawiana tutaj książka stanowi cenny wkład W. N. Pigulewskiej do badań i studiów orientalistycznych. Niewątpliwą zasługę za jej upowszechnienie w środowisku polskim mają Cz. Mazur, który dokonał jej przekładu, oraz T. Gołgowski, który ją zredagował i fachowo oraz starannie od strony naukowej opracował. Szczególnie cenną rzeczą jest sporządzona przez tego ostatniego bibliografia, która dotyczy następujących zagadnień: 1. Język syryjski: gramatyki, chrestomatie, słowniki 2. Pismo syryjskie: inskrypcje, manuskrypty 3. Literatura syryjska 4. Nauka syryjska: szkolnictwo, syryjczycy jako tłumacze 5. Początki chrześcijaństwa w Mezopotamii: Edessa, Harran 6. Kościół nestoriański: historia, topografia 7. Syryjczycy-monofizyci: historia, topografia 8. Chrześcijaństwo wśród plemion arabskich na pograniczu Syrii i Mezopotamii: Lachmidzi i Ghassanidzi 9. Chrześcijaństwo w południowej Ara-